

Поведението на именните групи за приблизителност от типа ‘над 300 души’ или ‘около 15 села’ в позиция на подлог

Петя Осенова, СУ „Св. Кл. Охридски”

The behavior of noun phrases for approximation of the type ‘more than 300 people’ or ‘around 15 villages’ in a subject position

Petya Osenova, Sofia University “St. Kl. Ohridski”

Abstract. The paper considers the characteristics of a specific noun phrase in Bulgarian in subject position. This specific noun phrase includes a word of approximation (preposition or adverb), a numeral and a noun. I consider such subjects as non-typical. Various approaches towards the syntactic internal analysis of these noun phrases are considered within the Head-driven Phrase Structure Grammar (HPSG). The author proposes that the maximal nominal projection is a noun phrase, and within it the word for approximation together with the numeral make a constituent.

Key words: noun phrase for approximation, subject position, Bulgarian, HPSG

В езиковедската литература от известно време насам се разискват критериите за определянето на подлога като типичен и съответно – като нетипичен. Циммерлинг (2017) предлага следните изисквания към типичния подлог: наличие на синтактичен именителен падеж; съгласуване с предиката; наличие на ненулева форма. Това означава, че нетипичният подлог е в падеж, различен от именителния; нулев е или не се съгласува с предиката. В тази статия се интересувам само от параметрите на изискването за падеж.

Известно е, че в българския език подлогът се изразява основно с именна фраза или с подчинено изречение, но не и с адвербиална или предложна фраза. Съществуват обаче едни особени конструкции, които могат да заемат и позицията на подлог, които имат семантиката на приблизителност. Тези конструкции се състоят от следните елементи: предлог (по-често) или наречие за приблизителност (по-рядко), числително име и съществително. Например в следните изречения *над* и *около* са предлози, а *близо* - наречие:

- а) *Над 300 души* пострадаха при наводненията.
- б) *Около 15 села* получиха финансова помощ по европейски проекти.
- в) *Близо 2800 души* са били подслушвани или следени през 2017 г.

Трябва да се отбележи, че подобни конструкции се срещат не само в българския език, но и в други езици, като английския или славянските езици. Но при всеки език този тип именни фрази и/или поведението им в позиция на подлог имат своите особености.

Нека разгледаме възможностите за синтактично моделиране на посочените примери в българския език на основата на пример в).

Първата възможност е да се приеме, че максималната синтактична проекция е предложна група, която може да изпълнява функцията на подлог. В подобен случай синтактичният анализ на подложната група в пример в) би имал следния формат: [PP Близко [NP 2800 души]] са били подслушвани или следени през 2017 г.

Втората възможност е да се приеме, че максималната проекция на подобни фрази е именна, а не предложна, като числителното и съществителното оформят именна фраза, а добавянето на думата за приблизителност към нея проектира максималната именна фраза. Тогава анализът на пример в) би имал следния вид: [NP Близко [NP 2800 души]] са били подслушвани или следени през 2017 г.

Третата възможност е да се приеме, че думата за приблизителност модифицира числителното име и образува особена спецификаторна фраза, която е отбелязана като XP с въпросителен знак, защото още не знаем какъв тип е проекцията на фразата. При този вариант съществителното е опора, модифицирана от спецификаторната фраза: [NP [XP? Близко 2800] души]] са били подслушвани или следени през 2017 г.

Нека разгледаме приложимостта на трите възможности, споменати по-горе.

Първият модел беше възприет в Осенова и Симов (2007: 57), макар че в бележка под линия е посочена и възможността думата за приблизителност и числителното име да се разглеждат като сложен спецификатор към опорното съществително. Подходът обаче, който допуска разглеждането на предложна или адвербиална фраза с номинален референт, се оказва несполучлив за българския език поради явното несъответствие между номинативното маркиране на подлога и липсата на условия за подобно номинативно маркиране. Освен това трябва да се подчертае, че е трудно да се проектира само предложна фраза, когато като думи за приблизителност се използват и наречия. Такъв е и случаят в пример в), където предложната проекция е условна.

Вторият модел е удобен като крайна проекция на именна фраза, но потиска реалните отношения вътре в самата фраза. Напр. неграматичен е изразът, в който количествената дума пояснява опорното съществително **близо души*.

Третият модел изглежда най-подходящ, тъй като отчита модифицирането на числителното име от думата за приблизително количество. В този модел се формира една специална спецификаторна фраза от типа 'дума за количество + числително'. Подобен подход е възприет и в основната версия на Опорната фразова граматика (Pollard and Sag 1994).

Групата на думите за изразяване на приблизителност в английския език е по-хомогенна и според някои автори включва само предлози. В българския език обаче освен предлози участват и наречия. При теста за комбиниране на тези думи с местоименното неопределително наречие *някъде*, което има и преносно значение за приблизителност, се оказва, че съчетаването му е възможно с предлозите, но очаквано се блокира при комбиниране с други наречия. Срв. примери г) – к) по-долу:

- г) **Някъде близо* пет души
- д) **Някъде приблизително* пет души
- е) ? *Някъде почти* пет души
- ж) ?? *Някъде едва* пет души
- з) *Някъде около* пет души
- и) *Някъде до* пет души

- й) Някъде над пет души
- к) Някъде под пет души

Оказва се, че думите за приблизителност могат да се комбинират с други думи¹. Срещат се следните комбинации: а) два предлога и б) наречие и предлог. Най-чест (171 срещания) от първия тип е комбинацията *по около* (171 срещания). Срв.: л) *В същото време в ЕС се произвеждат по около 4 млн. тона сирене*. Трябва да се отбележи, че в изречението опората на подлога е съществителното ‘тона’. Следва комбинацията на предлозите *по над* (60 срещания). Срв.: м) *За тях се заделят по над 500 000 нови лева*. С еднакъв брой срещания (11) са съчетанията *приблизително около* и *едва около*. Срв.: н) *Оставали приблизително около 85 места за втория допълнителен конкурс*; о) *Едва около една пета от столичани отдават конфликта на принципни възражения срещу работата на премиера*. В този пример бих отбелязала наличието на алтернативно съгласуване със сказуемото при поява на конструкции от типа ‘част от, една пета от’. Може да се помисли дали и тези на пръв поглед неконституентни съчетания всъщност не образуват отделна фраза. Следва съчетанието *приблизително по* (5 срещания). Срв.: п) *У всеки един от задържаните са открити приблизително по 10 млн. лева във валута и български пари*. С една употреба е типът *близо над*. Срв.: р) *По последни данни у нас работят близо над 50 000 деца*.

В полза на максималната номинална проекция са следните тестове: комбинация с определена фраза и възможност за кореферентност. При първия тест в българския език за разлика от английския неграматична се оказва фразата с определителен член, но с показателно местоимение определената фраза с детерминатор е граматична. Срв.: **около петдесетте души*; но: *тези около петдесет души*. При втория тест анафоричното местоимение *те* замества цялата фраза *около петдесет души*. Срв.: *Имаше около петдесет души. Те бяха уморени*.

В полза на съществителното име като синтактична опора на именната фраза е тестът със съгласуването на подлога със сказуемото. Срв.:

- р) *Измина около една година*.
- с) *Изминаха около две години*.

Както видяхме в пример о) по-горе, този тест може да има изключения поради намесата на други видове конструкции, но въпреки това смятам, че той е валиден.

Нека сега се върнем към пример в) по-горе: [**NP** [**XP?** *Близо 2800*] *души*] са били подслушвани или следени през 2017 г. Каква фраза е проекцията XP? Едната възможност е тя да бъде предложна фраза, но първо, това не е много типична позиция за такава фраза (макар и възможна за българския език – срв. *книгите на масата* и *на масата книгите*) и второ, освен предлози, вече стана ясно, че се използват и наречия за приблизителност. Те няма как да проектират предложна фраза. Другата възможност е XP да бъде нумерална фраза (NumP). Тази възможност е по-приемлива, защото и фразата за приблизителност заема позицията на числителното име. Срв.: *10 нови позиции* и *около 10 нови позиции*.

Трябва също да се подчертае, че в този тип конструкции участват ограничен брой предлози и наречия. Те не взимат съществителното като комплемент, каквато е типичната функция на предлога като управляваща дума, а всъщност модифицират числителното име.

¹ Всички примери са извлечени чрез www.webclark.org.

Както беше споменато и по-горе в текста, в рамките на класическата теория на Опорната фразова граматика (Pollard and Sag 1994: 362-369) фрази от типа на *над 200, около 50* биха могли да се разгледат като специални спецификаторни фрази. Срв. [NP [SPR *около пет*] души]. Важното в случая е, че спецификаторът не се разглежда като опора. Но той има възможността да вижда своята опора чрез специална характеристика (SPEC). От своя страна, опората също може да избира своя спецификатор. Това е едно елегантно решение по отношение на опората в рамките на ОФГ, при което опорният и неопорният елемент взаимно ‘се виждат’ и избират. Т.е. споделят своите характеристики.

Маекawa (2017) разглежда подобни именни конструкции за приблизителност в английския език. Предлагат се три вида алтернативи за анализ в ОФГ. Първата алтернатива е думата за приблизителност да се разглежда като ‘лека опора’. Това означава, тя не проектира своя предложна фраза, а именна, но взима междинната именната фраза като софв комплемент и предава характеристиките ѝ по-нагоре към максималната фраза. Срв. [NP *около* [NP *пет души*]]. Този анализ обаче не отговаря на избрания конституентен състав за фразата от дума за приблизителност и числително име [XP *около пет*]. Втората алтернатива разглежда като ‘лека опора’ фразата, съставена от думата за приблизителност и числителното име: [NP [XP *около пет*] души]. Този подход е подходящ за анализ. Но макар съществителното да е опора, а XP да е неин модификатор, при този анализ числителното е комплемент на предлога/наречието. Третата алтернатива използва идеята на (Van Ende 2007) за функтора, който обединява в една група прилагателни и детерминатори. Според тази идея и прилагателните, и детерминаторите са не-опори, но имат възможност да избират своята опора. Така числителното в спецификаторната фраза остава опора, а не се разглежда като комплемент на думата за приблизителност. Отново XP фразата е модификатор на опорното съществително. При последната алтернатива се осигурява една и съща стойност на опорните характеристики на XP и на числителното, както и на цялата именна фраза за приблизителност и опорното съществително. Затова тя изглежда най-подходяща, макар че не може да бъде съвсем изключена и втората алтернатива.

Ако се върнем към изискванията на Циммерлинг към типичния и нетипичния подлог, разгледаният от мен случай попада в групата на типичния подлог. Нетипичността му се отнася за вътрешния в именната група анализ, а не във външното изразяване или съгласуване.

Цитирана литература

Осенова и Симов 2007: Формална граматика на българския език. ИПОИ.

Циммерлинг 2017:

Pollard and Sag 1994: Head-driven Phrase Structure Grammar.

Maekawa 2017: English prepositional numeral constructions

Van Ende 2006: NP-internal agreement and the structure of the noun phrase. *Journal of Linguistics* 42 (1), pp. 139-186.

Van Ende 2007: The big mess construction. In: Stefan Mueller (ed.) *The Proceedings of the 14th HPSG conference*, pp. 415-433, Stanford.

Благодарности

Работата по тази статия е частично подкрепена от проект „Еволюция на граматическия строеж на българския и руския език в съпоставителен план: корпусен анализ и формални граматика“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН, България, договор N ДНТС/Русия 02/2 от 14.06.2018 г.

Петя Осенова
София 1504
Бул. „Цар Освободител“ 15
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Катедра по български език
petyaosanova@slav.uni-sofia.bg

Petya Osenova
Sofia 1504
15 Tsar Osvoboditel Blvd.
Sofia University St. Kliment Ohridski
Department of Bulgarian Language
petyaosanova@slav.uni-sofia.bg